

Solanum dulcamara, een buitenbeentje

Bitterzoet houdt van water maar is

Bitterzoet in de oever van de Amerikaanse Nesses bij Zegveld.

Foto's: Bert Maes

Onder de houtige gewassen is bitterzoet een wonderlijk buitenbeentje: een houtige, besdragende liaan die zowel in het water groeit als in het droge zand van de kustduinen. Bitterzoet groeit ook in heggen en in knotwilgen. Als water- en moerasliaan kan de plant in bijzondere gevallen zelfs tot vijf meter hoog worden tussen elzen en wilgen.

Bitterzoet behoort tot de familie van de nachtschade-achtigen (*Solanaceae*), een soortenrijke familie die vooral vertegenwoordigers heeft in de tropen en subtropen van Amerika, waaronder tabak en nachtschade. Van het geslacht nachtschade, *Solanum*, komen zo'n 1.500 soorten voor, waaronder bekenden als de aardappel (*Solanum tuberosum*) en de tomaat (*Solanum lycopersicum*). In ons land komen vier wilde soorten voor van de nachtschadefamilie, waarvan bitterzoet een houtig gewas is. Vaak blijft bitterzoet kruidachtig of verhout al-

leen een beetje aan de voet. Bitterzoet behoort tot de eerste pioniers na de laatste ijstijd en komt thans tot in Scandinavië en Zuid-Finland voor. Bij archeologische opgravingen wordt bitterzoet regelmatig aangetroffen. Het is niet waarschijnlijk dat de bessen gegeten werden. De aanwezigheid ervan duidt meer op de aard van de woonplaats. Bitterzoet wijst op een lichte plek in moerasachtig bos, ontstaan door het kappen van bomen. De naam bitterzoet is afkomstig van het gebruik van de stengels als pruim-

tabak. Bij het kauwen verandert de smaak van bitter naar zoet. Ook bessen hebben dat effect. Bitterzoet heeft de naam giftig te zijn, maar in feite is het een van de minst giftige soorten onder de nachtschadefamilie. Vergiftigingsgevallen zijn uiterst zeldzaam.

Opvallende bloemkleur

De bloemen van bitterzoet zijn helder en diep blauwpaars met aan de basis van ieder kroonblad twee groene witterende vlekjes, die wellicht als doel hebben insecten te lokken. Bijen, hommels, zweefvliegen en kevers verzamelen vooral het stuifmeel. De opvallende bloemkleur wordt nog geaccentueerd door een bundeltje van gele meeldraden. Heel af en toe komen ook wel witte bloemen voor. De bloemen hangen in overhangende bij-schermen. De kleine, ronde tot iets langwerpige bessen kleuren fel oran-

ook dol op zand

kerod tot rood. Ze lijken wat op kleine minitomaatjes. De bladeren zijn langwerpig tot eirond, ongedeeld of met twee oortjes aan de voet. Bij fijnwrijven hebben de bladeren de onaangename geur van verbrand rubber.

Bitterzoet is een wat slordig recht-draaiende liaan, maar vormt niet zulke mooie, regelmatige schroefvormen als bijvoorbeeld de wilde kamperfoelie. Er is weinig dichtegroei. De stammen hebben een dikte van hooguit 1 cm. Ofschoon bitterzoet een decoratieve plant is, wordt hij maar zelden gekweekt.

Voorkeur voor moerasbossen

Bitterzoet is een karakteristieke plant van onbegaanbare moerasbossen zoals het elzenbroekbos, het elzenessenbos en wilgenbos. In deze bossen is bitterzoet vaak in gezelschap van kruidachtige lianen als de haagwinde en de hop. In het armere elzenbroekbos duidt bitterzoet op verstoring of invloed van mestinwaai. Het is een soort die ook voorkomt in enkele moerasbosgezelschappen die in ons land zeldzaam zijn of zeer hard zijn achteruit gegaan zoals het vogelkersessenbos, ruigte-elzenbos, moerasvarren-elzenbos (in het westen van het land) en het zeer zeldzame kalk-elzenbos dat we alleen nog kennen bij Bunde in Zuid-Limburg.

Op zichzelf is bitterzoet echter bepaald niet zeldzaam en behoort zelfs tot de algemenere plantensoorten. De soort groeit op vrijwel alle bodemsoorten, alleen mag de grond niet te al te arm zijn. Op enigszins brakke bodems gedijt bitterzoet nog. Ook in stromend water kan bitterzoet zich nog redelijk handhaven. Daar houdt de plant zich met de slingerende stengels vast aan andere planten of drijvend materiaal.

Het bitterzoet dat in de duinen voorkomt wordt wel als een aparte variëteit gezien, de variëteit 'litorale'. Deze planten zijn wat korter, vleziger en behaarder. Ze hebben zich dus goed aangepast aan de droogte en de zoute zeewind.

Aardappelrot

Bitterzoet is de laatste jaren nogal in discrediet geraakt door verband te leggen tussen deze plantensoort en

Bessen en karakteristieke bladvormen van bitterzoet.

Slingerende bitterzoetliaan in elzenbroekbos.

de verspreiding van aardappelrot. Omdat bitterzoet tot hetzelfde geslacht behoort als de aardappel kan de ziekte door beide soorten worden opgenomen, die dan als besmettingsbron fungeren. Om die reden is geadviseerd om in aardappelgebieden de bitterzoetplanten rigoureuus te verwijderen. Vermoedelijk onbegonnen werk, omdat bitterzoet zo algemeen voorkomt. Bovendien kan de ziekte ook voorkomen bij de zwarte nachtschade, een algemeen voorkomend 'onkruid' op akkers. Verwijderen van bitterzoet in natuurgebied zou wel eens tot ernstige schade van de natuurwaarde kunnen leiden. Oplossingen kunnen vermoedelijk beter worden gezocht in toepassing van minder gevoelige aardappelrassen.

Bitterzoet groeit zowel in water als in het droge zand van de kustduinen. Zijn voorkeur gaat uit naar onbegaanbare moerasbossen. Ofschoon decoratief, wordt de plant maar zelden gekweekt. De laatste jaren wordt bitterzoet in verband gebracht met aardappelrot.

Bitterzoet heeft mooie, blauwpaarse bloemen.

Bert Maes

B. Maes heeft een ecologisch adviesburo in Utrecht en is deskundige op het gebied van inheemse bomen en struiken.